

Vanya Micheva

(Sofia, Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin, Bulgarian Academy of Sciences)

Ivona Karachorova. Boyana Psalter: A 13th-century Middle Bulgarian Manuscript

Abstract: The author Ivona Karachorova presents new Psalter manuscript, that belongs to the archaic (the first) version of Slavic Psalter as a part of group Psalters from XIII c. in the book *Bojana's Psalter. Bulgarian medieval manuscript from XIII c.* This study contributes to scientific understanding of essential moments in the history of Bulgarian literature and language.

Ваня Мичева

(България, Институт за български език, БАН)

Ивона Карачорова. Боянски псалтир. Среднобългарски ръкопис от XIII в. София: Издателство „Чудомира ЕООД”, 2017, 352 с. ISBN 978-619-90778-5-6.

Наскоро бе публикувано издание на Боянския псалтир от XIII в., ръкопис от сбирката на Националния исторически музей, придружено с цялостно изследване, което продължава най-добрите традиции на медиевистичната наука у нас и по света и обогатява представата на учените и на всички българи за средновековната българска книжнина.

Трудът на доц. д-р Ивона Карачорова **Боянски псалтир. Среднобългарски ръкопис от XIII в.** е продължение на нейното дългогодишно и ползотворно изследване на историята на псалтирния текст. Той е още едно доказателство, че Ив. Карачорова е утвърден и международно признат специалист в тази област. Цялата българска и международна палеославистична общност я познава, уважава и цитира като един от най-компетентните и креативни изследователи на историята на псалтира. За нея си струва да бъде създадена една нова българска дума – *псалтировед*. Защото тя наистина достигна до най-важните и същностни тенденции в развитието на псалтирния текст от момента на неговото възникване в старобългарската книжнина до разпространението му в много по-нови ръкописи.

Досега тя е посветила монографии, студии и статии на всяка от редакциите на псалтира. Много от разработките на И. Карачорова засягат конкретни паметници – Томичовия псалтир (Джурова, Карачорова 1989), Радомировия псалтир (Карачорова 1991, 2001г.); а също и отделни въпроси – като предисловието към Псалтира

Ваня Мичева

(Карачорова 2001а, 2006), избраните псалми на Никифор Влемид (Карачорова 2016), молитвата след псалтира (Карачорова 2001в). Обобщаващ характер имат нейните енциклопедични статии за псалтира в „Старобългарска литература. Енциклопедичен речник” и в „Кирило-Методиевска енциклопедия”, том трети.

В последната си монография *Боянски псалтир. Среднобългарски ръкопис от XIII в.* Ив. Карачорова представя нов псалтирен текст, за който доказва, че принадлежи към архаичната (първоначалната) редакция на славянския Псалтир като част от група псалтири от XIII в. със собствени различия. Освен Боянския псалтир в нея влизат Болонският, Григоровичовият, Радомировият, Синайският сръбски №8.

Трудът има ясна и логична структура от две части. Първата част е изследване на текста, което включва: Палеографски и кодиколожки особености: Външно описание, Тетради, Писмо и орнамент, Бележки и записи; Графическа система: Буквени знаци, Знаци за числа, Съкращения, Лигатури, Надредни знаци, Препинателни и завършителни знаци; Състав: Молитвени последования по катизми, Номерация на псалмите, Съдържание на Бн; Правопис и фонетика: Графемни за носови гласни, Графемни за ерови гласни, Графемни за ят и йотувано а, Графемни за /и/, Графемни за /у/ и ю, Графемни за /е/ и йотувано е, Графемни за /о/, Графема ы, Употреба на і и s, Употреба на », Елентетично л, Графичен израз на някои промени с гласните, Графичен израз на консонантни промени, Предаване на лексикални заемки; Езикови особености: Морфология и синтаксис, Лексика; Редакционна принадлежност на Боянския псалтир; Показалец на тропарите и молитвите в Бн. Втората част е издание на текста на паметника, тя завършва с Приложение, в което са представени снимки на страници от ръкописа.

Изследването е детайлно и прецизно. Приведени са изключително ценни факти от езика на ръкописа, които са описани и осмислени с оглед на основните характеристики на паметника. Така например кодиколожкият и палеографският анализ на Боянския псалтир потвърждават с нови доказателства (палеографското начертание на отделни букви, репертоара на лигатурите и др.), вече установената датировка – втората половина на XIII в. А някои процеси в графиката и правописа на текста авторката сполучливо използва за локализацията на ръкописа и приобщаването му към западнобългарските традиции от XIII и XIV в. А именно:

1. Удвояването на и свързва Боянския псалтир с рашката школа. Според Ив. Карачорова това удвояване не е характерно за най-ранните образци на рашката писменост, а се наблюдава от XIII в. насетне, при това най-вече в западнобългарски произведения.

2. Замяната на © с а и обратното, засвидетелствана в Боянския псалтир и в редица писмени паметници от XIII в., отразява диалектните особености на някои югозападнобългарски говори.

3. Наличието, макар и ограничено, на изясняване на силен ъ > о в изследвания ръкопис също може да служи за локализиращ белег.

4. Редица други езикови особености съотнасят Боянския псалтир със западнобългарски книжовни паметници от XIII в. – Слечански апостол, Боянско евангелие, Банишко евангелие, Македонско евангелие на поп Йован, Хлудов паримейник, Кюстендилско евангелие и др.

При описанието на графемите авторката обръща внимание на: изписването на © на мястото на а, ъ; смесването на ©, -; изпускането на слабите ъ, ь и изясняването на силните; изписването на э на етимологичното ѝ място и вместо е, □, а. Тези явления

Ваня Мичева

Ив. Карачорова като добър познавач на историята на езика ни обяснява с развитието му през среднобългарския период.

Особено интересни от филологическа гледна точка са специфичните морфологични явления в областта на именната и глаголната система, които авторката представя в изследването си. Такива са: смесване на окончанията от различни склонения при имената, синтетични форми за сравнителна степен на прилагателните, наличие на двойствено число предимно при съществителни, назоваващи природни двойки, асигматичен аорист при глаголите, неконтрахирали форми на имперфект и на сложни причастия. Не са убягнали от вниманието ѝ и някои синтактични черти на ръкописа: обобщаване на едно неизменяемо относително местоимение-съюз иже, както и една ранна регистрация на съотносителния разделителен съюз либо... либо.

Истински принос в историята на южнославянския псалтир е частта от монографията, в която Ив. Карачорова определя към коя редакция на псалтирния текст принадлежи Боянският псалтир, като прави съпоставки с 18 псалтира. Именно тук личи богатият опит на изследователката, нейната вещина и креативност. В резултат на текстологическите сравнения авторката установява принадлежността на ръкописа към група псалтири от XIII в. Тя твърди, че вероятно освен общ, поправен по архаичния текст, протограф тези псалтирите отразяват и локални варианти, случайни грешки, частични поправки, а може би и промени, предизвикани от изискванията на ритмиката в богослуженията.

Ив. Карачорова се нагърбва и с нелеката задача да открие какви са взаимоотношенията между групата псалтири, към която спада Боянският псалтир, и псалтирите от руската редакция, проучени от В. А. Погорелов. Съпоставките показват, че 80% от особеностите са общи за руските и южнославянските псалтири. Свързващото звено се оказва Синайско-Бичковският псалтир от XI в., тъй като в него са засвидетелствани значителна част от различията, характерни за отделената група южнославянски преписи от XIII в. Той представлява тип текст, който се разпространява и в България, и в Русия.

От напълно неизследваната лексика на тропарите и молитвите по катизми авторката успява да извлече богат материал с нови и редки думи. В Боянския псалтир за първи път се откриват лексемите: невъ□двжимъ, прѣгълбина, сквърнителъ, татъливъ. А с нови значения се срещат: вънжтрънь – като съществително със значение 'вътрешности', всесквърньнъ – 'всескверен, свършено осквернен', кръмъчии – прен. 'наставник, водач', нждити – 'вдъхновявам, подтиквам', обештъникъ (объштъникъ) – 'който се е посветил на нещо' и др.

Във втората част на книгата са уговорени принципите на издаване на текста, сред тях най-важен е максималната точност по отношение на оригинала. На всяка страница от изданието под линия са посочени лигатурите. Изданието прави достъпен за учени и родолюбиви българи един интересен ръкопис, който е част от средновековното българско културно наследство.

Книгата на доц. д-р Ивона Карачорова **Боянски псалтир. Среднобългарски ръкопис от XIII в.** е принос към българската медиевистика. Тя има огромна стойност и защото представя непубликуван досега ръкопис, и защото чрез неговото проучване допринася за научното осмисляне на съществени моменти в историята на българската книжнина и език и в развитието на южнославянската псалтирна традиция. Тази книга е полезна за всички специалисти по история на езика, литературата и културата в

България, за чуждите учени, които изследват славянската християнска книжнина, както и за тези, които се интересуват от българската книжнина и история.

ЛИТЕРАТУРА

- Джурова, Карачорова 1989: *Джурова, А., И. Карачорова*. Томичов псалтир. София.
- Карачорова 1991: *Карачорова, И.* Особенности в текста на Радомировия псалтир. – *Palaeobugaria*, 4, 47-60.
- Карачорова 2001а: *Карачорова, И.* За едно предисловие към Псалтира. – *Palaeobugaria*, №2, 26-35.
- Карачорова 2001б: *Карачорова, И.* Избраните псалми на Никифор Влемид в славянските ръкописи. – В: *Традиция, приемственост, новаторство*. Сборник от Интердисциплинарния колоквиум в памет на акад. П. Динеков. София, 545-556.
- Карачорова 2001в: *Карачорова, И.* За така наречената „молитва след псалтира“. – *Кирило-Методиевски студии*, кн. 14, 182-187.
- Карачорова 2001г: *Карачорова, И.* За състава на Радомировия псалтир. – *Старобългарска литература*, кн. 32.
- Карачорова 2006: *Карачорова, И.* За някои предисловия към Псалтира. – В: *По слэд¹ чителю*. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р П. Пенев. Пловдив.